

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

קושיית בעלי התוספות אין נתן אברהם כל נכסיו ליצחק

הגמרא במסכת כתובות (נג.) מביאה את קריאתו של שמואל לרב יהודה: שיננא, לא תיהוי בעבורי אחסנתא, אפילו מברא בישא לברא טבא - דלא ידיעא מי זרעא נפיק מיניה. דהיינו, שאל לו לכתוב את נכסיו לבן אחד על חשבון בן אחר, ואף אם אותו הבן ממנו הוא לוקח את הירושה גרוע מהבן המקבלה, כי לעולם אין לדעת מי יהיו בניו היוצאים מחלציו, והיינו שאפשר ויצא מזרעו זרע כשר ואין ראוי ליטול מידו הירושה.

והנה בפרשת חיי שרה (בראשית כד י) נאמר: "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך, וכל טוב אדניו בידו, ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור". ורש"י מביא את דרשת חז"ל: וכל טוב אדניו בידו, שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו, כדי שיקפצו לשלוח לו בתם.

והקשה הרא"ם: יש לתמוה איך עשה זה אברהם, והלא קיים כל התורה כולה ואפילו עירובי תבשילין (יומא כח:), ואם כן איך העביר הנחלה מישמעאל ובני קטורה ונתנה ליצחק, והא אמרינן בפרק נערה שנתפתתה (כתובות שם) שיננא לא תהוי בי עבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא.

וקושיא זו כבר התקשו בה רבותינו בעלי התוספות בדעת זקנים (בראשית כה ה) על הפסוקים (שם): "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו..." (והקשו בעלי התוספות: תימה היכי עביד הכי, הא אמרינן אסור לאעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא, דלא ידעי מאי זרע נפיק מיניהו... וקיימא לן בעלמא דקיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין).

ויישבו: ויש לומר דאברהם וישמעאל גרים היו, ואמרינן דגר אינו יורש את אביו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים (יז:). וקודם שנולדו האחרים כבר נתן לו, בדכתיב לעיל "ויתן לו את כל אשר לו". דהיינו שבקושייתם הקשו כיצד נתן ליצחק ולא לבני הפילגשים ועל כך השיבו בסוף דבריהם שנתנתם ליצחק היתה עוד קודם שנולדו האחרים, ואין כאן העברת נחלה מבן לבן. ומה שנתן ירושתו ליצחק ולא לישמעאל, אף בזה לא היה משום העברת נחלה, כיון שישמעאל ואברהם נתגייירו והרי הוא כקטן שנולד.

יישוב המזרחי והיפה תואר שרצון ה' היה שביצחק יקרא לך זרע

והמזרחי יישב: ושמא יש לומר, שאני הכא דכתיב (בראשית כא יב) "כי ביצחק יקרא לך זרע". והיינו שכיון שהתמעט ישמעאל שאינו נחשב לזרעו של אברהם, הוא הדין לענין ירושה שאינו זרעו ויכול היה אברהם להעביר נחלתו ליצחק.

ובטענת שרה לאברהם נאמר (בראשית כא י) "כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", ודרשו חז"ל במדרש (ב"ר נג טו) לא ירש עם בני אפילו שאינו יצחק, ועם יצחק אפילו שאינו בני, קל וחומר עם בני עם יצחק.

והקשה היפה תואר, שלכאורה שלמא בני אע"פ שאינו יצחק ניחא, כי מאחר שישמעאל הוא בן האמה ואינו מיוחס אחרי האב, אין ראוי שיירש במקום בן הגבירה המיוחס, וכדרך שדחה אברהם את בני קטורה מירשתו. אבל מה שטענה שלא ירש עם יצחק אע"פ שאינו בני, צ"ב מפי מה ידחה, ומה בכך שהוא צדיק והוא רשע הלא אסור להעביר הנחלה אפילו מברא בישא לברא טבא.

ויישב כי "לפי האמת אין קושיא, כי מאמר שרה בנבואה הוה, שידעה כי ביצחק יקרא לו זרע, דכתיב 'שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע'. וילפינן מינה שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות, והיא ידעה שרצון ה' היה להעביר הנחלה מישמעאל ליצחק בהוראת שעה אע"פ שאין הדין כן.

ביאור אבי החתם סופר שלאברהם רע 'על אודות בנו' של ישמעאל שיחזור למוטב

גם בחידושי חתם סופר (כתובות שם) עמד על הערה זו, וכתב בשם אביו שזה פירוש הפסוקים בפרשת וירא (בראשית כא יא-יב): וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו. ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה... ופירש רש"י: בקול נבואתה ורוח הקודש שלה, ע"כ. ולכאורה קשה מה שייך ענין רוח הקודש ונבואה לכאן. ועוד קשה מדוע הרע לאברהם על אודות בנו, וכי היה רצונו להחזיק בבן מצחק, בעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. ועוד מדוע האריך הכתוב 'על אודות בנו' הלא היה מספיק לכתוב רק 'וירע הדבר בעיני אברהם'.

אלא, ביאר אביו של החתם סופר, בודאי לא הרע לאברהם עצם שליחת ישמעאל מביתו על היותו מצחק, אך מה שאירע לו הוא 'על אודות בנו', בנו של ישמעאל, וכפי שמבואר בגמרא בכתובות שיש לחוש שמא יצא ממנו בן מעליא ולכך אסור להעביר נחלת בן זה לבן אחר. ועל כך אמר לו הקב"ה אל ירע בעיניך, כי כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקול רוח הקודש שלה, שיודעת היא שלא יצא ממנו בנים מעולים לעולם. וכיון שכל הטעם הוא משום 'דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה', הרי שבשיש ידיעה ברוח הקודש שלא יצא ממנו זרע מעליא, מותר להעביר ירושתו.

על פי דברי המזרחי יש להוסיף ולפרש את המשך הפסוק 'שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע', שכן לדברי המזרחי בתיבות אלו טמונה תשובה נוספת על טענת אברהם 'על אודות בנו' - שכן 'שאני הכא דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע', ולכן אין איסור 'אעבורי אחסנתא' בירושת יצחק.

כיצד נתן

אברהם

את כל

נכסיו

ליצחק?

יום ראשון א אלול

כתובות דף נג

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

חידוש המהר"ם שיק שבבן אפיקורס אין איסור להעביר ירושה

בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ סימן מג) כתב לחדש מסברא שכל הדין המבואר בגמרא בכתובות שאין להעביר ירושה אפילו מבן רע לבן טוב, שמא יצאו ממנו בנים טובים, היינו דוקא באופן שהבן הרע אינו אפיקורס, ואינו מן האנשים שאינם שומרים הדת בכללה ומחללים שבתותיו בפרהסיא ודינם כנכרים, אבל אם הוא אפיקורס וכיו"ב, לא שייך לומר בו דלמא נפקי מיניה בנין דמעלי, דמסתמא אינו מגדל את הבנים על דרך הטוב.

והוא מביא שכיוצא בדבר כתב החתם סופר (ח"ב יו"ד סימן שכב) על המבואר ברמ"א (יו"ד סימן שלד ס"א) שמנדים למי שהוא חייב נידוי אפילו כשיש לחוש שעל ידי כן יצא לתרבות רעה, ואין חוששים לכך. והט"ז (סק"א) תמה על דין איך לא נחוש שיבוא לידי תרבות רעה אשר כל באיה לא ישובו. והחתם סופר כתב עוד להסתפק באופן שיש לחוש שע"י שיצא לתרבות רעה יקח גם בניו הקטנים עמו ויטעמו בין העכו"ם, האם יש לחוש לדעת הרמ"א לדבר זה, או שכיון שצריכים אנו להעמיד דתנו אין אנו חוששים לשום דבר.

וכתב החתם סופר לחלק בדבר, דודאי רשע שהוא מין ואפיקורס ופוקר בתורה, אזי קרוב לודאי שילמד אמונתו המזוייפת גם לבניו אחריו, ואז יהיה גם הבנים בכלל כל באיה לא ישובו ולא ישיגו אורחות חיים, ומן הסברא שאין לחוש על הבנים. אבל סרבן ועברין בעלמא, אפשר שיש לחוש על בניו שיהיו צדיקים ואיך נגרשם מהסתפח בנחלת השם.

ועפ"ז כתב המהר"ם שיק לחלק גם בנידון דידן, שכל מה שמבואר בגמרא שחוששים שמא יצא ממנו בן טוב, היינו כשהברא בישא הוא כעין מה שכתב החתם סופר ב'סרבן ועברין בעלמא', אבל אם הוא 'מין ואפיקורס ופוקר בתורה' הרי קרוב לודאי שאף בניו ילכו בדרכו וממילא אין לחוש שמא יצא ממנו ברא מעליא.

לאור חידושו של המהר"ם שיק כתב הדובב מישרים (ח"א סימן צז) ליישב קושיית הדעת זקנים, כיצד העביר אברהם אבינו את נחלת בני הפילגשים ליצחק. ולפי חידוש המהר"ם שיק שמי שהוא מין ואפיקורס ופוקר בתורה קרוב לודאי שילכו בני בדרכו, ובכה"ג אין לחוש להעברת נחלה, אם כן יש לומר שכך היו דעותיהם של בני הפילגשים ולכן לא חשש אברהם להעברת נחלה. ולכאורה לפי דבריו יש ליישב גם את הקושיא מהעברת הנחלה מיצחק לישראל, שכן ישמעאל שהיה עובד עבודה זרה, מגלה עריות ושופך דמים ודאי אף בניו ילכו אחריו ולכן לא חשש אברהם להעביר את נחלת ישמעאל ליצחק.

מחלוקת היפה תואר והפני משה בדן 'אעבורי אחסנתא' במתנה מחיים

ובמדרש (ב"ר מב א) מובא המעשה ברבי אליעזר בן הורקנס שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר, ונפלה פרתו ונשברה. אמר, לטובתי נשברה פרתי. ברח והלך לו אצל רבן יוחנן בן זכאי... לאחר ימים עלה אביו לנדודו מנכסיו, ומצאו יושב ודורש... אמר לו אביו, בני לא עליתי לכאן אלא לנדודתך מנכסי, עכשיו הרי כל נכסי נתונים לך מתנה. והקשה ביפה תואר כיצד עשה כן הורקנס, הלא אמרין לא תיהוי באעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לזכאה. ויישב בתוך דבריו דבמתנה דזכי מחיים לית לן בה.

גם על דרשת חז"ל על הפסוק "וכל טוב אדניו בידו", שדרשו במדרש (ב"ר נט טו): רבי חלבו אמר, זו דיאתיקי [- שטר מתנה על נכסיו], הקשה היפה תואר: ואם תאמר היכי עביד הכי, והא אברהם קיים כל התורה... והא אמרין בפרק נערה לא תיהוי באעבורי אחסנתא. וכתב ליישב על פי יישובו השני הנזכר, שלא נאמר דין זה שאין להעביר נחלה מבן לבן, אלא בשכיב מרע או בבריא המקנה לאחר מיתה, אבל המזכה מתנה בחייו אין בו דין זה, כיון שלא גרע מכל נותן מתנה לזרים בחייו, ואין בזה נדנוד עבירה. ואם כן אברהם שנתן נכסיו ליצחק בחייו לא עבר על דין זה.

מאיך בשו"ת בית דוד (חו"מ סימן קלז) הביא בשם ספר פני משה (ח"א) שהביא שיש מי שאומר שאפילו במתנה מחיים חשיב עבורי אחסנתא.

הוכחת היד דוד לנידון זה מסוגיית הגמרא בכתובות

וביד דוד (כתובות נג.) כתב להביא ראיה לנידון זה מסוגיית הגמרא בכתובות, שכן הגמרא מביאה דין זה על מעשה שאירע כשרב פפא חיתן את בנו עם בתו של אבא סוראה, והלך לבית אביה כדי שיפסוק נדוניה לבתו. וכששמע יהודה בר מרימר שרב פפא בא, הלך לראותו, אך נמנע מלהיכנס עמו לבית אבא סוראה. וכשראה זאת רב פפא שאלו האם לא נח לו בכתובת הנדוניה, כיון שבכך שכותב האב את הנדוניה לבתו הרי שהוא כמעביר נחלה שנוטל מבן אחד ונותן לבן אחר, וכל שכן באב הכותב נדוניה לבתו שנוטל מהבנים ונותן לבנות.

ולכאורה נדוניה הרי היא נתינה מחיים, ואעפ"כ הבין רב פפא שמטעם זה לא נח ליהודה בר מרימר במעשהו - הרי מפורש שאף בנתינה מחיים יש חשש עבורי אחסנתא, דלא כדעת היפה תואר. אמנם, דוחה היד דוד, שיתכן וכך היה רגילותם שגם כשכותב נדוניה לבתו לא היה נותן לה מיד אלא רק לאחר מותם. ומוכיח זאת מהמשך המעשה שלבסוף נכנס יהודה בר מרימר, וכשראה אבא סוראה את יהודה כשהוא שותק, סבר שכועס על שפסק מעט נדוניה לבתו, ולכן הוסיף לה בנדוניתה עד שכתב לה את כל רכושו. והלא אין הדרך שיכתוב אדם נדוניה לבתו וישאיר עצמו נקי מכל נכסיו ויחזר על הפתחים, אלא ודאי שכל כתיבת האב לבתו היתה רק לאחר מיתה - וכיון שכך היתה רגילותם לכן סבר רב פפא שיהודה בר מרימר חושש שיש בכך איסור 'עבורי אחסנתא'

"ביאר אבי
החתם
סופר כי
'וירע...
בעיני
אברהם
על אודות
בנו' - של
ישמעאל,
שאולי ישוב
למוטב,
ומשום
כך אסור
לאעבורי
אחסנתא"

הוקדש לע"נ גר הצדק רבי
יוסף חיים בן אברהם

אבינו ע"ה

שנפטר בחודש האחרון
לאחר מחלה קצרה.

היות והמנוח לא השאיר
אחריו זש"ק, מי שיכול
ללמוד משניות וכו' לע"נ,
תבוא עליו הברכה